

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

*Стаття присвячена філософському аналізу інформаційно-комунікативних систем в контексті культури інформаційної епохи.***Вступ**

Світ є нескінченно складною дійсністю, яка є завжди багатшою ніж будь-яке уявлення про неї, які виникають на кожному історичному етапі розвитку науки. Якісна новизна сучасного етапу розвитку людства полягає в небаченому по масштабам розширенню сфери пізнання, що стало можливим в умовах науково-технічного прогресу. Сучасна інформаційна революція створила умови для небаченого раніше зростання пізнавальних та інтелектуальних можливостей людини за допомогою інформаційних технологій.

Зміни, що відбулися у процесі наукового пізнання, не могли не викликати певний резонанс у сфері освіти. Тобто не слід забувати про зв'язок інформаційних процесів, що відбуваються в науці з діяльністю вищої школи, адже незважаючи на те, що вони досить різні і в певній мірі самостійні-телебачення, телефон, комп'ютерна мережа Інтернет – саме їх неперервне функціонування забезпечує обмін інформацією і зв'язок між людьми у будь-який час і у будь-якому місці. Це дасть можливість отримувати більш глибокі і сучасні знання з різних галузей науки, наблизить їх до реальної освітньої практики і, також, дозволить адаптовувати навчальні програми відповідно змінам у системах природничих, соціальних та гуманітарних наук. Значну роль тут може відіграти залучення здібних студентів не лише до навчального, а й наукового процесу, які зможуть здійснювати наукову діяльність під керівництвом провідних фахівців у своїй галузі. Але ця робота не може відбуватися без використання інноваційних і інформаційно-комунікативних технологій як в науці так і освіти. Тим більше, що більшість студентів сприймає як належне використання новітніх інформаційних технологій в процесі пізнання. Оскільки саме освіта є колыскою майбутніх учених, всебічна інформатизація, поява новітніх засобів комунікації та поширення дистанційного навчання набувають важливого значення у процесі здобуття нових знань і у подоланні розриву між наукою та освітою.

Аналіз досліджень і публікацій

Західні вчені-теоретики Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер в якості характерних рис інформаційного суспільства, відмічають новий спосіб виробництва, підвищення ролі теоретичних наукових знань та інформації у цьому процесі [1; 15; 16]. Д. Белл вказує на зміни у соціальній структурі суспільства, розширення інформаційної сфери, тобто заміну ручної праці інтелектуальною [1]. Саме ці зміни, на думку Е. Тоффлера приводять до того, що головним мотивом робітників стає реалізація своїх

здібностей, знань, умінь, тобто прагнення до найповнішої реалізації своїх професійних якостей [15]. М. Кастельс, розвиваючи свою теорію «інформаційного суспільства», відмічає збільшення ролі міжнародних взаємодій, як в політичній так і культурній сферах, трансформацію систем простору і часу. Учений наголошує, що саме розвиток нових технологій і зростання ролі інформації стають матеріальною основою глобалізації економіки [3].

В. Розін приділяє увагу дослідженню проблеми впливу мережі Інтернет і інформаційних технологій на свідомість і структуру знання [15]; М. Маклюєн у своїй роботі розглядає особливості появи і розвитку «засобів нашого часу» – електронної техніки [7]; Д. Іванов, В. Межуєв звертають увагу на соціокультурний аспект віртуальної реальності [2; 10]; В. Миронов досліджує вплив новітніх засобів комунікації на становлення сучасної культури [9]; Б. Марков розглядає особливості комунікативних процесів в епоху мас-медіа [8]; В. Онопрієнко, здійснює дослідження комунікативних процесів в науці, аналіз різних видів і форм спілкування учених [12; 13]. У роботах С. Кримського висвітлюються духовні основи самопобудови особистості, соціокультурні та антропологічні засади розуміння новітньої цивілізації, культурні виміри наукового знання і перспективи розвитку сучасної культури [4; 5].

Постановка завдання

Інформаційно-технічні засоби передачі інформації, як інноваційна форма комунікації відкривають перед людством унікальні можливості творчої самореалізації індивіда. Водночас, розвиток і поява в житті людства величезної кількості технічних засобів, інформаційно-комунікативних систем, має і свої негативні наслідки – різку якісну зміну соціокультурної реальності. А це в свою чергу, здійснює вплив на формування суспільної свідомості, суттєво змінює форми взаємовідносин між людьми, тому, дослідження соціокультурного аспекту формування нового суспільства, яке окремі учені визначають як інформаційне є необхідним.

Основна частина

Мільйони років освоюючи дійсність, людина не виходила за межі макросвіту: досліджувала закономірності фізичних явищ, відкривала нові континенти, вивчала закони різних форм руху (механічний, хімічний соціальний та ін.) часто використовуючи для цього найпримітивніше приладдя. Дослідження ж космічного простору, земних надр, вивчення геному людини, мега- і мікросвіту вимагає високого рівня розвитку науки та високотехнологічного обладнання. Поява і розвиток

кібернетики, інформатики, інформаційних технологій привели до якісних перетворень в суспільному житті. Сучасні засоби інформаційної техніки, прагнучи задовольнити неухильно зростаючі інформаційні потреби членів суспільства, проникають в усі сфери життєдіяльності суспільства: економіку, політику, мистецтво, а також науку і освіту. Наявний якісний стрибок в розвитку інформаційних технологій, безпрецедентна можливість розширення комунікативного простору за допомогою новітніх інформаційних засобів, докорінно змінюють процес наукового пізнання і методологію наукових досліджень.

Тобто, поява нових форм творчої взаємодії вчених у процесі їх роботи – наукової комунікації, є однією з умов створення нового знання. Звісно, старі механізми наукових комунікацій зберігаються, та розвиток техніки і «створення банків знань...», розробка засобів представлення знань в комп'ютерних системах, усвідомлення творцями штучного інтелекту своєї діяльності як роботи зі знаннями» [13, с. 98] модифікували систему наукових комунікацій, покликавши до життя нові інформаційно-комунікативні системи.

Так в свій час поява реферативних служб і бібліографічної техніки була викликана необхідністю в цих засобах комунікації. Потім людина стала свідком того, як публікація статей модифікувалась в різні види більш оперативної інформаційної техніки, друкарська машинка і листи поступились місцем комп'ютеру і електронній пошті. Зростання значення інформації у функціонуванні суспільних і державних інститутів та в житті кожного члена суспільства свідчить про збільшення ролі нових інформаційно-комунікативних систем в науковій діяльності і механізмах трансляції наукового знання.

Поява комп'ютерно-символічних світів і мережевих структур, «інформаційна революція» підтверджують закономірність переходу людства до якісно нової стадії розвитку, що дозволило стати комунікації домінуючим фактором сучасної культури [9], яка змінюється й розвивається швидше, ніж будь-яка з тих, що існували раніше. Ця культура створила засоби для того, щоб зберігати накопичене знання у цифровій формі і фіксувати людську діяльність до найменших дрібниць. Саме широке розповсюдження цих засобів, в якості яких виступають інформаційні і комп'ютерні технології, на думку західного ученого М. Кастельса в інформаційну епоху дозволяє говорити про нове «мережеве суспільство», яке виникає тоді, коли «...спостерігається структурна реорганізація у виробничих відносинах, відносинах влади і відносинах досвіду. Ці зміни призводять до значних модифікацій суспільних форм простору і часу та до виникнення нової культури» [3, с. 496].

Отже, поява нових технологій, зміни в соціальній структурі суспільства викликають трансформації в духовному житті суспільства: актуальним стає питання про появу нових цінностей, формування нового типу світогляду людей, що задіяні в інформаційній сфері. Підтвердження цієї думки знаходимо в роботах Ф. Уебстера, який відмічає, що ключем до успіху і достатку в новій економіці є не

фізичні зусилля людини, а знання, здібності і навички використовувати інформаційні мережі у роботі [17]. Тобто, що мова йде про появу людей, які є носіями світогляду нового типу та творцями нових цінностей і ідеалів. Саме ці люди формують нову культуру, виступають ініціаторами її поширення серед широких верств населення. Зміни у сфері культури виражаються, у першу чергу, у збільшенні об'ємів інформації у нашому житті. Зростання кількості телевізійних каналів і радіостанцій, розширення доступу до мережі Інтернет, збільшення об'ємів друкованої продукції, розвиток мультимедійних і інтерактивних технологій дозволяє виробляти, передавати і споживати набагато більше інформації, ніж це було можливо раніше. Тому, можна зробити висновок, що на формування суспільного світогляду сучасної людини та її поведінку значний вплив здійснюють різноманітні інформаційні процеси.

Дослідженням соціокультурного аспекту інформаційних технологій і комунікацій займалися багато учених, серед яких слід виділити М. Маклюєна, Дж. Ланье, Й. Масуду, У. Брікена та ін. Так, на думку японського ученого Й. Масуди, комп'ютеризація змінює природу людини, перетворюючи її з Homo Sapiens в Homo Intelligens [18], що фактично означає початок становлення нової цивілізації, формування в інформаційно-технічному світі нового типу культури – інформаційної культури. Як відомо, загальне поняття культура є значно ширшим і багатшим, ніж поняття «інформаційна культура». «Друга природа» допомагає формувати і реалізовувати сутнісні сили людини, а поняття інформаційна культура ми можемо розглядати у різних значеннях. Перше – як певну умову, яка забезпечує відповідний рівень засвоєння культурних досягнень людства, тобто поняття інформаційної культури зводиться до уміння користуватися новітніми засобами комунікації. І друге значення – інформаційна культура включає в себе всі базові цінності інформаційної епохи. Але, за влучним висловом А. Печчеї «...будь-які досягнення людства, включаючи і ті, які звичайно мають на увазі, коли говорять про "розвиток", можуть ґрунтуватися лише на удосконаленні людських рис...» [14, с. 224]. Тобто, без прогресу моральної свідомості, без удосконалення людських якостей, коли відбувається лише розвиток науки і техніки, не можна говорити про культурний розвиток людства. Підтвердження цієї думки ми можемо побачити у роботах багатьох учених. Так у роботах С. Кримського читаємо: «Розум, як і пізнання, можливо, має свої морально ціннісні пороги, перехід за які знаменує перетворення, викривлення, пізнавального процесу... Відповідно відбувається переоцінка результатів пізнання...» [5, с. 423]. Тобто, мова йде про моральний вимір наукового пізнання.

Людство створює і засвоює знання та культурні цінності набуті попередніми поколіннями, а потім передає їх своїм нащадкам. Для цього суспільство розробляє різноманітні форми і засоби ретрансляції культурних цінностей – традиції, звичаї, виховання,

навчання, освіта тощо. У ході історичного розвитку, коли створюються нові цінності і знання, змінюються також традиційні форми і способи передачі культурних цінностей – з'являються нові системи комунікацій. На сучасному етапі розвитку суспільства, у окремих учених виникає побоювання, що успіхи у розвитку науки і техніки, супроводжуватимуться не стільки створенням нових цінностей, скільки нехтуванням, а то й запереченням культурних надбань минулого. В даному випадку, мова йде про необхідність попередження, чи принаймні зведення до мінімуму небажаних наслідків інформаційної та науково-технічної революції, про усвідомлення «...антигуманності тих тенденцій невтримного техніцизму, які погрожують умовам вільного розвитку людини, кидають виклик її гідності...» [6, с. 33].

Мова йде про те, що досягнення науки і техніки на жаль, не завжди є благом для людства і можуть обернутися на засоби глобального знищення. Тому наука потребує, за висловом С. Кримського, «...соціального контролю, який орієнтував її на служіння суспільному прогресу. За межами соціально-морального використання наукове знання втрачає культурно-гуманістичний вимір; цинізм позбавленого моральних обривів знання породжує фаустівські колізії...» [6, с. 34].

Звичайно, інформаційна культура тісно пов'язана з комунікативною культурою спілкування... Обмін інформацією при спілкуванні дозволяє досягати взаєморозуміння, що породжує нове знання. Належність до інформаційної реальності суттєво розширює доступ до різноманітних знань і їх джерел. Безмежне розширення доступу до інформації дозволяє охарактеризувати цей процес як інтелектуальну, «інформаційно-комунікативну революцію» [11]. Тому, на сучасному етапі, коли значно зростає роль інформації в суспільному житті слід приділити особливу увагу розвитку і становлення інформаційної культури у всіх суб'єктів інформаційного процесу. Адже, третя хвиля (за словами О. Тоффлера), яка лише розпочинається, складає на нас величезний тягар, через величезний обсяг інформації, яку ми отримуємо. А новітні технічні можливості і соціокультурні трансформації, що відбуваються в суспільстві, формують нову культуру, яка визначається умовами і особливостями розвитку інформаційного суспільства. Специфікою ж культури інформаційного суспільства можна вважати створення віртуальної реальності, яка значно розширює комунікативні можливості людини і сприяє виникненню нових форм соціальної взаємодії, таких як «он-лайн», «кібер», утворення нового виду соціальних груп (так званих «електронних спільнот» – груп людей з однаковими інтересами, які можуть спілкуватись на великих відстанях) і т. д. Можливість віртуальної комунікації вимагає в свою чергу встановлення і дотримання певних етичних правил, так званого «мережевого етикету», за дотриманням якого стежать модератори різноманітних форумів.

Отже, як справедливо зауважує В. Розін, «...ніхто не сумнівається, що персональні комп'ютери і Інтернет впливають на свідомість людини і сучасну культуру» [15, с. 87], залишилося з'ясувати, як саме. Адже, віртуальний простір, на думку В. Межуєва «...ця нова реальність, подібно до інших умоглядних категорій, не піддається простому сприйняттю. Філософія культури ще тільки починає розкривати "віртуальне середовище" як феномен сучасної культури, а можливість існування цієї реальності в багатоманітних технологічних проявах зростає з кожним днем...» [10, с. 24]. Новітні інформаційно-комунікативні мережі вплинули на зміну соціокультурної реальності людства і створили можливості для міжкультурної комунікації в віртуальному просторі, який вже сьогодні стає невід'ємною частиною людської культури.

Комп'ютеризація повсякденного життя вводить в побут віртуальну реальність в якості комп'ютерних симуляцій реальних речей і вчинків... За допомогою технологій віртуальної реальності створюється симуляція – віртуальний аналог реальної соціальної взаємодії. [2, с. 364-365]. А виявлення соціального змісту розвитку технологій віртуальної реальності приводить соціологів до ідеї використовувати поняття віртуальності для пояснення суспільних змін. [2, с. 367].

Інформаційно-комунікаційні засоби нашого часу надають нові форми і змінюють схеми соціальної взаємозалежності, а також кожен аспект нашого особистого життя. Суспільне життя великою мірою залежить від характеру засобів, за допомогою яких люди підтримують між собою зв'язок, чим від змісту їх повідомлень... Не знаючи дії засобів комунікації неможливо зрозуміти суспільні і культурні зміни. Електронний зв'язок знищив панування "простору" і "часу" і втягнув нас в турботи всіх інших людей. Він перевів діалог на глобальні масштаби, що поклала кінець соціальній, економічній і політичній ізоляції. [7, с. 341-342]. Отже, засоби комунікації, впливають на зміну соціокультурного простору, що в свою чергу впливає на трансформацію нашого мислення, сприйняття світу, формування суспільного світогляду.

Висновки

На розвиток і становлення сучасних інформаційно-комунікативних мереж значний вплив здійснила поява і широке розповсюдження технологічних інновацій. Під новими технологіями маємо на увазі комп'ютери, телебачення, цифрові телекомунікації, такі інтерактивні технології як мобільні засоби зв'язку, електронна пошта, передача даних в режимі «он-лайн» та ін. Розвиток новітніх комунікативних мереж і засобів зв'язку здійснив суттєвий вплив на перетворення форм взаємодії учасників економічного, політичного і культурного процесів, розширив доступ до інформації великій кількості людей, дозволив подолати межі простору і часу.

Поява і швидкоплинний розвиток нових інформаційно-комунікативних систем стає причиною створення глобального інформаційного простору, який розмиває етнічні, релігійні і соціальні межі. Тобто, створюються можливості для подолання географічної віддаленості, а відстань втрачає своє

значення. Як наслідок, розвиток інформаційних технологій, зростання ролі інформації в пізнавальних процесах, особливо в останні десятиліття, дозволяє ученим, які працюють у різних наукових установах, обмінюватися результатами досліджень, обговорювати проміжні результати, спільно працювати над розв'язанням проблем. Це в свою чергу вимагає від науковців, набуття практичних навичок, які дозволять використовувати нові технології для пошуку, зберігання і використання інформації у пізнавальному процесі, а також уміння перетворювати отриману інформацію в знання. В умовах розвитку сучасної цивілізації набуття ученими вказаних вище умінь і навичок, підвищує рівень їх конкурентоспроможності. Інформаційно-комунікативні мережі, проникаючи на всі рівні соціальної взаємодії (робота, дім, відпочинок і т. д), впливають на розвиток банківських мереж, формування і функціонування транснаціональних корпорацій, на глобалізаційні процеси в економіці, науці, культурі.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Д. Белл – Москва, Academia, 1999, 949 с.

2. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность / Д. Иванов // Информационное общество – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 355-428.

3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.

4. Крымский С. Б. Мудрецы всегда в меньшинстве / С. Б. Крымский. – К.: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. – 400 с.

5. Крымский С. Б. Про софийность, правду, смыслы людского буття: Збірник науково-публіцистичних і філософських статей. / Крымский С. Б. – К.: 2010. – 464 с.

6. Крымский С. Б. Ранкові роздуми / Крымский С. Б. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.

7. Маклюен М. Средство само есть содержание / М. Маклюен // Информационное общество – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 341-349.

8. Марков Б. Человек в эпоху масс-медиа / Б. Марков // Информационное общество – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 452-507.

9. Миронов В. В. Информационное пространство: вызов культуре / В. В. Миронов // Информационное общество. – 2005. – № 1. – С. 14-18.

10. Межуев В. М. Модернизация и глобализация – два проекта «эпохи модерна» / В. М. Межуев // Глобализация и перспективы современной цивилизации / [отв. редактор К. Х. Делокаров]. – М.: КМК, 2005. – С. 3-26.

11. Пространства жизни субъекта: Единство и многомерность субъектнообразующей социальной эволюции / [Отв. ред. Э. В. Сайко] – М.: Наука, 2004., 608 с.

12. Оноприенко В. І. Наукове співтовариство: Вступ до соціології науки. – К.: ЦДПІН НАН України, 1998. – 98 с.

13. Оноприенко В. І. Науковедение: поиск системных идей / В. І. Оноприенко – К.: ГП «Информационно-аналитическое агентство», 2008. – 288 с.

14. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1980. – 312 с.

15. Розин В. М. Интернет – новая информационная технология, семиозис, виртуальная среда / В. М. Розин // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 3-23.

16. Тоффлер Э. Третья волна / Тоффлер Э. [Пер. с англ. науч. ред. П. С. Гуревич]. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 782 с.

17. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. / Уэбстер Ф. [пер. с англ.]. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

18. Masuda Y. Hypothesis on the Genesis of Homo Intelligence / Y. Masuda // Futures. – 1985. – Vol. 17, № 5. – P. 492-494.

О.П. Скиба

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ СОВРЕМЕННО-НАУЧНЫХ КОММУНИКАЦИЙ

Статья посвящена философскому анализу информационно-коммуникативных систем в контексте культуры информационной эпохи.

O. Skyba

SOCIOCULTURAL ASPECT OF MODERN-SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

The article is devoted the philosophical analysis of the informative-communicative systems in the context of culture of informative epoch.